A Magyar Tudományos Akadémia
ELHŰNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.
SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

VI. Köt. — 2. Szám.

EMLÉKBESZÉD
ÖKRÖSS BÁLINT

A M. TUD. AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJA

FELETT.

TÓTH LŐRINCZ
R. TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A M. T. AKADÉMIA 1889. NOVEMBER HÓ 23-ÁN TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

Ára 20 kr.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1889.

ÖKRÖSS BÁLINT

EMLÉKEZETE.

TÓTH LŐRINCZ R. TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A M. TUD. AKADÉMIA 1889. NOVEMBER 23. TARTOTT ÜLÉSÉN.)

A jogtudomány egyik kitünő tősgyökeres magyar művelőjének s a nemzeti codifikatió egyik legbuzgóbb s leghivatottabb munkásának, Ökröss Bálint kir. közjegyzőnek, a budapesti közjegyzői kamara elnökének, s ez érdemeiért, a legmagasabb elismerés jeléűl, kinevezett kir. tanácsosnak emlékezetét akarom ma a M. T. Akadémia kebelében megújítani, ama művelt és lelkes társaság szives figyelmére számítva, mely a néhai jeles és saját szakában kimagasló férfiút, épen a jogtudomány terén szerzett érdemei jntalmáúl, tagjai sorába iktatta. A mélyen tisztelt Akadémia leggyakrabban engem szokott megtisztelni azzal a feladattal, hogy elhúnyt jogásztagjainak érdemeit emlékbeszédekkel méltassam, s én e megtisztelő bizalomnak annál örömestebb engedtem mindenkor, akár a mérleget tartó komoly istennő temploma főpapjainak fényesebb, akár szerényebb munkásainak egyszerűbb ravatalára kellett meghoznom az elismerés koszorúját, mert szerettem és szükségesnek tartottam az Akadémiában időnkint hangoztatni a társadalmi tudományok s különösen a jogtudomány nagy jelentőségét, s a jelen esetben annál szivesebben teszem ezt, mert a magyar jogirodalom e lelkiismeretes s alapos munkásával az alkotmány

visszaállítása után első (1867-diki) magyar igazságügyi minisztériumban, a magas szellemű s törekvésű Horvát Boldizsár vezetése alatt, együtt dolgoztam s így alkalmam volt őt közelebbről ismerni; és mert különös rokonszenv s nagyrabecsülés melegíti lelkemet oly férfiú emlékének felújításánál, ki a szerénység s komoly férfiasság mintaképe, minden hűhótól, a nagyzási hóbort minden jelenségétől irtózott, s csendben, visszavonulva, de annál hasznosabban működött a hazai tudomány s codifikatió javára. Szükséges ily szerény és komoly munkások érdemeit méltányolva felemlíteni oly szerény és komoly helyen, minő a Tudományos Akadémia, főleg e korban, mely folytonos és kimeríthetetlen jubileumokban, díszlakomákban, fáklyás zenékben, czifra bandériumokban, hódoló feliratokban tetszeleg magának, s a hizelkedés tömjénét pazarul égeti már nemcsak a valóban kitűnők, hanem az igen is középszerűek, sőt nem lehetetlen, hogy olykor a zajtütő s rikító szinekbe öltöző nagyképű törpék bálványai előtt is. Tuczat számra, majdnem egy éjen át nőnek fel a gombaszerű nagyságok, s a gúnyosan mosolygó közönség nem győzi olvasni a parádék leirását, melyek Budapesten és Piripócson évenkint annyiszor adnak kedves alkalmat fenhangzó áldomásokra, bombasztos feliratokra s durrogó pezsgőfogyasztásra. Ki kell mondanom ez alkalommal, egy szerény de hasznos munkás emlékénél, hogy ily áramlat közepett annál szükségesbnek tartom a hazafiúi s irodalmi érdemek csendes, komoly méltatását e helyen, az Akadémiában, melynek helyeslése és megemlékezése a tudományok szerény buvárainak legmegfelelőbb jutalma. És ily beteg viszonyok közt, a nemzeti fényűző s kérkedő szokások ily áramlatában, sokszorosan jól esik e zajtalanúl méltányló, komolyan férfias körben kiemelni egy csendes, de fáradhatatlan hazai munkás érdemeit, ki maholnap teljesen felejtve lenne már, noha sokkal több jót s hasznosat alkotott a humbugok egynémely parádés hősénél.

S még egyet kell előre bocsátanom. Ökröss Bálint jogtudós és codificator volt s a tudomány és műveltség egyéb ágaiban csak kisebb jelentőségű dilettans. Mint jogtudós, törvénytudományi iró s codificator lett tagja e gyülekezetnek

Sokszor kell hallanunk az exact tudományok tiszteletre méltó művelői egy némelyikének részéről, — nem itt az Akadémiában, mert itt kölcsönös tisztelet s méltányosság uralkodik a különféle tudományágak bajnokai közt — de világszerte, oly véleményeket, melyekben a társadalmi tudományok s különösen a jogtudomány magas szemöldű lenézése s fitymálása jelentkezik, mintegy megtorlásul az előbbi idők még sértőbb s butább felfogására, midőn, ellenkezőleg, épen a juristák s államtudósok viseltettek arisztokratikus gőgös és nevetséges lenézéssel a polgári s demokrata természetü reáltudományok s ezek munkásai iránt, midőn a természettudósokat boszorkánymestereknek, a vegyészeket méregkeverőknek, a mérnököket ködmetszőknek neveztek, kivévén talán csak az orvosokat, kikre drága egészségök gondozását bizták hypocondriás aggodalommal. Távol legyen mindnyájunktól ily korlátolt egyoldaluság a tudományok e pantheonában. Senki sem viseltethetik mélyebb tisztelettel a tudomány amaz ága iránt, mely újabb meg újabb felfedezéseivel a természettudomány, vegytan, mechanika terén az emberi nem anyagi szükségeinek kielégítésére, jólétének, kényelmének s élvezeteinek emelésére a legnagyobb befolyással van, mely a világrészeket összekötő s a népeket egymáshoz rohamosan közelhozó gőzhajót s a gőzerővel és most már villanyerővel is hajtott vasúti mozdonyt, a távirdát, telefont, mikrofont s fonográfot stb. egymásután feltalálta; az életet megvédeni, hosszabbítani segít, gyógyíthatatlanoknak tartott kórokat megorvosol, fájdalom és veszélyes következések nélkül amputál, az erekbe új vért önt; a szükségnek s a fényűzésnek szolgáló anyagok s kelmék tartósságát s szépségét végtelenig fokozza, a mosolygó ég, a hajnal s estalkony, a szivárvány, a diszkertek s hímes rétek ragyogó színeit a selyemre, gyapjúra s pamutra varázsolja, s e bűvös szövetekkel borítja az oltárokat, a termek falait, a házi bútorokat s az emberi testet, — mely tunnelleket épít a folyók, tengerszorosok s bércztömegek, s távsürgönyöket vezet a sok száz mértföldnyi mederben zúgó oczeán alatt, s ki nem említené az emberiség elsőrangú jóltevői közt egy Fulton, egy Newton, egy Edison nevét? —

De a mélyen tisztelt természettudósok s mathematikusok se felejtsék, hogy mind eme nagy, csodaszerű eredmények biztos fejlése s megvédése, a nagy elmék által létrehozott jólléti s kényelmi tényezők csak az ezeket őrző s biztosító, a tulajdon szentségét védő bölcs törvények s jól berendezett állam védelme alatt virágozhatnak, s hogy így egyenrangú tényezők a tudományok sokoldalú világában azok a tudományok s ezek mély belátású művelői is, melyek a jogot s az azt biztosító államot tárgyazzák, s a kik a codifikatiió rendkivüli körültekintést s bölcseséget igénylő munkájával foglalkoznak, s a szabályozott, rendezett szabadságot biztosító törvényeket megalkotják. A nagy természettudós, a villámhárító feltalálója s egyszersmind bölcs államférfi és törvényhozó, Franklin Benjamin emlékére írt gyönyörű epigramm szerint e nagy ember «eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis». Csak az e versben kifejezett két ágú működés egyesítése elégítheti ki az emberiség összes szükségeit. «Eripuit coelo fulmen» ez a természettudomány; — eripuit sceptrum tyrannis, ez a jog, mely a tudományt megvédi s áldásait biztosítja. Mert: a zsarnokok ellenében kivívott alkotmányos, törvényes szabadságot élvező embert is megütheti a mennykő, ha ezt a tudomány az égtől el nem ragadja s nem korlátozza; de ellenben, ha a villámtól a tudomány által megmentett embert zsarnoki kéz féktelenül sújthatja alkotmányos szabadság s jó törvények hiányában, ez sokszor maga fogja óhajtani, hogy inkább üsse meg a mennykő.

Az emberi természet lényének és szükségeinek nem lehet csak egy úton s egy irányban megfelelni, s ha az ide szükséges tényezőket kimeríteni akarjuk, nem elég, ha kizárólag csak az anyagi jólétre, a külső tökélyre vezető törekvésnek szolgálunk a természettudományok, különösen a gazdaság- s orvostudomány által; szükséges a belső tökélyt, az erkölcsi és szellemi magasb műveltséget, az eszményt is szolgálnunk az ész- és erkölcstan, a történet vezető s lelkesítő tanúságai s a költészet nemesítő, kedély és szívtápláló nectárja által, és szükséges mind ezek biztosítására s védelmére az összhangzatos társadalmi rendet, a békét és szabadságot megteremtő s megvédő jog és ennek megfelelő

segédeszközei, a társadalmi s politikai tudományok művelése is.

Helyén levőnek tartottam ezt újra fölemlíteni, hogy Ökröss Bálint, a mélyen gondolkodó jogász s codificator érdemeinek méltánylásához a kellő alapot megadjam.

* * *

Ökröss Bálint Debreczenben, e patriarchális ősmagyar, kálvinista városban született 1829. év február 13-kán egyszerű, de jómódú földmívelő szüléktől, becsületes, komoly, puritán erkölcsű utódaiktól ama régi «cziviseknek», kik városuk ügyeit minden időben, a legnagyobb vészek s válságok, török és német hatalmak sokoldalú nyomásai közt, köztudomásra oly bölcsen kormányozták, hogy e bölcseség s eszélyesség, e szilárd kitartás s ernyedetlen éberség és erélyesség a középkori legjobban vezetett köztársaságoknak is becsületére vált volna. Születése helyén, az ős collegiumban kezdte meg s folytatta kitünő szorgalommal tanulmányait. Debreczeni diákéletéből különösen két tanára felől szokott nyilatkozni nagy szeretettel s lelkesedéssel. Egyike ezeknek Csécsy Imre, a természettudomány tanára s a M. T. Akad. lev. tagja, a másik Péczeli József, a nagynevű történetiró s a M. T. Akad. rendes tagja.

A sikerrel folytatott többoldalú tanulmányokat az 1848-ban kitört szabadságharcz szakította félbe, a midőn ő is, ki mindenkor híven teljesítette mindennemű kötelességeit, jeles és kitünő debreczeni togátusból délczeg honvéd lett, készségesen szállott társaival a közlelkesedés útjára, beállt a Károlyi huszárokhoz önkéntesnek s ez ezred zászlója alatt, mint altiszt, vett részt a Haynau vezérelte osztrák főhadsereg elleni 1849-diki nyári hadjárat több ütközetében, egészen a világosi tragikus fegyverletételig.

A dicső jelenetekben s hősies önfeláldozásban oly gazdag szabadságharcz lezajlása után, melyre ráillik, hogy «victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni» — midőn a bősz harag hullámai egy kissé már csillapultak, az egy ideig szünetelő s idegen helyeken tartózkodó exhonvéd, a besorozást szerencsésen kikerülve, buzgón folytatta jogi kiképzését, és

pedig szerény anyagi helyzetének könnyítése czéljából, egyidejűleg nevelői tisztet viselve az Uray családnál. Azután kiképeztetésének folytatása végett Pestre jött s az egyetemre beiratkozott.

Egyetemi tanulmányai befejezése után, hogy jogi ismereteit gyakorlatilag érvényesítse s önerejéből, bármi szerényen, megélhessen, törvénykezési kisebb hivatalokat vállalt, előbb a pesti országos törvényszéknél, majd Székesfehérvárott, s utóbb Szolnokon; majd pedig közjegyzővé neveztetett ki Szentesre, mely hivatalát azonban csak mintegy háromnegyed évig viselte, mert a magyar törvények visszaállításával a közjegyzői bármily hasznos, de osztrák eredete miatt akkor gyűlölt, nem törvényes úton behozott s nem is jól megcsinált intézmény eltörültetett. Itteni bár rövid gyakorlatának azonban későbben igen jó hasznát vette, midőn a napról napra jobban érzett életszükség által követelt közjegyzői hivatalok alkotmányos törvény útján lett felállítása s szervezése után fővárosi egyik közjegyzővé neveztetett.

Pestre tévén lakását, hová irodalomért s művészetért égő vágyai folyton vonzották, itt a várakozás, a reménykedés éveiben, mint egy nem igen dúsan jövedelmező köz- és váltó ügyvédi iroda főnöke s váltójegyző, az ő vonzó, tanulságos és szellemes társalgásával s jobb jövőbe vetett rendíthetetlen bizalmával, egy hazafias érzelmű, eszményekért rajongó, nemes becsvágygyal telt fiatal társaskör tagja, mondhatni elnöke volt. Mint e kör egyik tagjától s Ökröss egyik bensőbb barátjától, Tihanyi Béla úrtól, a magy. földhitelintézet jogtanácsosától nyert s hálával fogadott följegyzések után tudom, számosan voltak akkor hasonló helyzetben, kik épen e miatt szorosabban csatlakoztak egymáshoz, várva a jobb sorsot, mit számukra a jövő rejtegetett. A jó remény lovagjai kedélyes társalgásban cserélték ki eszméiket. A társaság egyik kőzpontja Ökröss Bálint volt, a többi társnál valamivel korosabb, komolyabb s előrelátóbb, de komolysága, férfiassága mellett ép, egészséges, vidám kedélyű, a ki szerette a nem sértő jóizű tréfát. A társalgás kiterjedt mindenre, a mi az akkori viszonyok közt elmélkedés és megfigyelés tárgyául

kinálkozott, politikában és irodalomban; legtöbbnyire azonban a bizonytalan jövő s az 1861. év őszével, rövid derű után, a nemzetre ismét bekövetkezett borús korszak foglalkoztatta az elméket, mely igen leverő hatással volt az 1860-diki hajnal sugáraiban újongva fürdött, s a rögtöni befellegzés folytán egyszerre ismét elsötétült kedélyekre. Ökröss Bálint, tapasztaltabb az elcsüggedő társaknál s mélyebben tekintő a jövő fejlemények titkaiba, jobban megtartotta nyugodt, vidám kedélyét, mint a többiek, kiterjesztett erős karral mutatott a közeledő hajnalhasadásra, s a csüggedők számára mindig voltak vigasztaló, fölemelő szavai, mondván: «ernyedetlenül dolgozni és tanulni kell, hogyha majd újra felvirrad — a mi soká nem késhetik — mindnyájan készen foglalhassuk el s becsülettel tölthessük be a minket megillető helyet a haza s nemzet szolgálatában». És ő valóban úgy is tett, s előmintáúl szolgált a többieknek. A komoly munka s folytonos tanulmányozás lett életfeladata. Az időt, a munka emberének e kincstőkéjét, óraszámra beosztotta magának, terveket csinált a jövőre, éjjel nappal dolgozott. A mit ügyvédi teendői igénybe nem vettek idejéből, azt egészen tanulásra, buvárlásra fordította, s ha belefáradt a jogi tanulmányokba, az irodalmi munkálkodásba, szórakozásúl ecsetjét vette a kezébe, mert csinosan rajzolt és festett; majd ismét gordonkáját ragadta ölébe s Beethoven vagy Mozárt-féle klasszikus zeneművek harmoniájával derítette fel fáradt elméjét. A mi másnak foglalkozás, részint kenyérkereset eszköze volt, nála az nemes szórakozásszámba ment. Egyetlenegy perczet sem töltött haszontalanúl, sokszor a nappalt éjjel is pótolta. Idegen nyelvek ismerésének hiányát érezvén az ősmagyar Debreczen szülötte s a kálvinista kollégium növendéke, egyszerre két nyelvben, a németben és franczíában tökéletesítette magát, s ezenkívül leczkéket vett a festésben és zenében is. Természetes, hogy a jó barátok társasága nagyon szerette s tisztelte Bálintot, mint ő is szerette a jó embereket s a jó társaság kedélyességének fűszerét. Szerették őt főleg ama kiváló nemes tulajdonáért, mely oly ritka a «genus irritabile» név alatt ismert ideges faj soraiban, hogy soha senkit nem sértett, senki felől bántólag, irígyen,

sebző gúnynyal nem nyilatkozott. «Ha jót nem mondhatok felebarátomról — szokta mondani — akkor inkább hallgatok.»

Különös, választott szakmájának, a jogtudománynak művelésén kivül, a szépirodalom s művészet voltak, alapjában eszményies irányú lelkének legszebb s legnemesebb foglalkozásai. Mind a kettőről mindenkor lelkesedéssel, elragadtatással beszélt, s legszivesebben kereste fel az irók és művészek társaságát, élő példa arra, hogy a száraznak tartott jogtudomány nem teszi hideggé a szellemet költői s művészi érdekek iránt s a komoly, erőskarú Themisz kultusza nem öli ki a meleg és termékeny fogékonyságot oly benyomásokra s élvezetekre, melyeket múzsák s grácziák fehér kezei s mosolygó ajkai nyújtanak.

Közelebbi ismerősei Pestre átköltözése után csakhamar észrevehették a magyar jogéletről ejtett nyilatkozataiból s mind nagyobb visszavonulása- s elzárkozottságából, hogy lelkében valamely komoly szándék érlelődik. Gondolkodónak, töprenkedőnek mutatkozott s megszokott társalgása idejét is, melyet előbb barátaival töltött, kezdte megrövidíteni. Tudták, hogy valamely munkán szorgalmasan, odaadással dolgozik, de annak tárgyát nem ismerték. Csak akkor mondta meg barátainak, de még mindig titoktartás pecsétje alatt, hogy a magyar magánjogot dolgozza fel, midőn a terjedelmes munkával elkészült. Az úgynevezett országbirói értekezlet által megállapított, s az országgyűlés által is elfogadásra ajánlott jogszabályok az ország legfőbb birósága részéről követendő zsinórmértékűl elfogadtatván, a jogászvilág nagy és súlyos hiányát érezte oly jogi kézi könyvnek, melyben az utóbbi időben keletkezett s érvénybe lépett jogszabályok kellően feldolgozva s rendszerbe foglalva adassanak elő. Ökröss Bálint helyes érzékkel s tapintattal értvén meg e közóhajtást, eleget kivánt tenni az égető szükségnek, és segíteni a tapasztalt hiányon. Megírta tehát 1861-ben «*Általános m. polgári magánjog az 1848-diki törvényhozás és az országbirói tanácskozmány módosításai nyomán*» czímű munkáját. Heckenast Gusztáv, az akkori idő első könyvkiadója, ki részint maga is képes volt megbirálni a neki felmutatott

munkák értékét, de jó kritikusokkal is vette magát körül, a ki e nehéz időkben nekem is, mint ezt hálásan fölemlíteni kötelességemnek tartom — mindenkor kész és a viszonyokhoz képest tisztességesen díjazó kiadóm volt — örömmel üdvözölte s kiadásra, illő tiszteletdíj mellett, szivesen elvállalta a hiánypótló munkát, mely csakhamar két külön nagyobb és kisebb kiadásban jelent meg, s azután még számos újabb kiadást ért.

Felbátorítva e siker által s ösztönöztetve a kiadó részéről is, ki a «magyar magánjoggal» jó üzletet csinált, 1863-ban befejezte második terjedelmes munkáját, az «*általános magyar törvénykezési eljárást*». Ez ujabb művével is teljes sikert aratott, s ez is, mint valódi szükségpótló s keresett mű, szintén több kiadást ért. Most már Ökröss Bálint neve nem csak a jogászvilág, hanem a nagy közönség előtt is általánosan ismertté vált, úgy hogy ezentúl gyakran fordultak hozzá fontos és kényes jogi kérdésekben, utasító vagy megnyugtató szakértői véleményének kikérése végett.

E két terjedelmes műve, irói hírnéven kívül, jelentékeny anyagi haszonnal is jutalmazá, úgy hogy annak jövedelméből a Rákos mezején, «a hol hajdan szebb élet volt», szerény nyaralót szerzett néhány hold földdel, melyen egész kis gazdaságot rendezett be, s vidáman danolgatta a «rákosi szántó» dalát s olvasgatta a tiburi költő halhatatlan ódáit. Az okos és hű munkást biztosan jutalmazó természetért s a mezei gazdaság gondjai s örömeiért egész életében, kora ifjuságától fogva haláláig, folytonosan rajongott, osztva Cicero véleményét, hogy «szabad emberhez nincs illőbb s méltóbb foglalkozás, mint a mezei gazdaság». S ez időben legkedvesebb élvezetei közé tartozott, ha jóbarátait kis birtokán saját terményeivel, saját kertje s fái gyümölcseivel megvendégelhette s velök egy-egy szép estalkonyt kedélyes és tanulságos társalgásban tölthetett.

«L'appetit vient en mangeant», mondják az elmés franciák, s Ökröss Bálint is a jogi szakirodalom művelésébe annyira belemélyedt, hogy annak gazdag és sokoldalú terén mindig újabb meg újabb tennivalót keresett. Igy, fentebb említett terjedelmes munkái befejezése után alig tartva pihenőt,

átdolgozta Szlemenics Pál büntetőjogát, s commentárral látta el az akkor nálunk dívó osztrák polgári törvénykönyvet. Mind a két tetemes[1] munka ismét Heckenast kiadásában jelent meg, ki Ökröss alapos és keresett dolgozatait mindenkor örömest juttatta a közönség elé. Mindegyik több kiadást ért, az újabb kiadások folyton bővítve lévén az időközben, tárgyára vonatkozólag keletkezett újabb törvények s rendeletekkel, s figyelemben tartván az időnkint kifejlett gyakorlatot.

E mellett becses kisebb értekezéseket, monografiákat irogatott a jogi szaklapokba. Majd későbben, 1866 január 1-től kezdve, ő maga alapított s indított meg Heckenast kiadásában, új jogtudományi szaklapot, a Dárday Sándor, majd Fayer László kitünő szerkesztése alatt maig is virágzó «Jogtudományi Közlönyt», mely, miután ahhoz a legjobb jogi szakirókat, a büntetőjogra s börtönügyre Löw Tóbiást, Bozóky Alajost, Friedmann Bernátot, Tauffer Emilt, Schnierer Aladárt, az egyházi s házassági jogra Renntmeister Antalt, a váltó- s kereskedelmi jogra Szeniczey Gusztávot, Degen Gusztávot, a jogtörténelemre Szilágyi Sándort, a nemzetgazdasági kérdésekre Kautz Gyulát, a statisztikára Hunfalvy Jánost s Konek Sándort; továbbá még Zsoldos Ignáczot, Hegedűs Kandidot, Suhayda Jánost, Karvassy Ágostont, dr. Sághy Gyulát stb. nyerte meg dolgozó társakul, csakhamar nagy kedveltségre tett szert s azt maig is fentartotta. És méltán. Mert e derék szaklapnak, amaz években, midőn az alkotmányos igazságügyi kormány nagy buzgalommal, az újjászületés erélyével vette munkába, sorról sorra, az igazságügyi reformokat, törvényeket készitett elő, s tett és alkotott, a mennyiben azt az első sorban rendezésre váró politikai s közjogi helyzet megengedte, sikerült a szellemi teremtő s bíráló erőket a jogtudomány terén összpontosítani, s hasábjait a parlagon heverő térmezőnek termékenyítő csatornájául ajánlani fel. Nem szolgai, hanem meggyőződésen alapuló nemes kötelességeül ismerte az akkori valóban szabadelvü igazságügyminiszter magasröptű

[1] Szlemenics Pál fenyítő törvénykönyve, Ökröss által feldolgozva s időről időre gazdagabb pótlékokkal ellátva, öt kiadást ért. Az 5-ik kiadás bevezetése XVI, első k. 368 l. 2-ik k. 212 l. Az osztrák ált. polg. törvénykönyv 2 kötet (VIII, 360 s 320 l.).

törekvéseit támogatni, a sötétség baglyaival s rosszakarat fulánkjaival szemközt védelmezni a nehéz küzdelemben, egyrészről a megszokott állapotok elfogúlt rabjai, másrészről a túlzók kicsapongó s alkudni nem tudó követelései ellenében az eszmék tisztázása s a tudományos nézetek terjesztése s fejlesztése által segíteni. Lelkiismeretesen registrálta s ismertette a külföld tudományos mozzanatait, bírálta a hazai jogirodalmat, s közölte a nevezetesebb jogeseteket s tárgyalásokat. Később kapcsolatba hozatott a törvénykezési szabályrendeletek s a bírósági határozatok és kúriai döntvények gyüjtésével, s nem csak az elméleti tudományra, hanem a gyakorlati élet szükségeire is kiváló gondot fordított. Nagy érdeme volt különösen a jogász-egyesületek létesítése körül is, s ez irányú törekvéseit a legszebb siker koronázta, minek jutalmául tekinthető, hogy a budapesti, kassai, nagyváradi ügyvédi egyletek hivatalos közegévé választatott. Irányelve volt kezdettől fogva a szabadelvű jogi haladás, előbb a szabadelvű igazságügyi kormány támogatása, azután, időnkint, az ellenkező áramlatok ellenében kifejtett bátor és következetes ellenzés útján; egyébiránt a tudomány terén egyoldalú pártállást nem ismert.

E tartalmas és nagybecsű szakközlönybe, míg azt szerkesztette, s azután is a megjelenés első éveiben, maga is sokat dolgozott, s különösen egy czikksorozata a «Codificatióról» méltó feltűnést keltett. Erre vonatkozva többször emlegette, hogy nagyobb kedvvel, de egyszersmind megfeszítettebb gondolkodással sohase dolgozott, mint e czikksorozaton, melyben a törvényhozás alapelveit 12 czikkben a valódi jogtudós mélységével ismerteti s fejtegeti. Miután a jog s állam fogalmait az ember személyiségéből s életczéljából bölcselkedve levezette, átmegy e fogalmak történeti kifejlésének ismertetésére, az egyes bölcselkedők erre vonatkozó különféle észjárása s a különböző idők s körülmények hatása alatt sokféleképen módosuló vélemények ismertetésére a legrégibb kortól kezdve a legújabb időkig, főbb pontjaikban körvonalozva. Elvonúlnak előttünk hosszú sorban a görög bölcsek, Heraklitus, Architas, Socrates, Antisthenes, Aristipp, Epikúr, Plato és Aristoteles; majd a római Cicero, Gellius, Ulpián;

a középkori Aquino Tamás, Machiavelli, Luther, Hugo Grotius, Bacon, Hobbes, Spinoza, Puffendorf, Locke, Temple; azután Hume, Ferguson, Smith, Ádám, Leibnitz, Thomasius, Wolf, Montesquieu, Helvetius, Rousseau, Filangieri, Paine, Burke, Kant, Fichte, Krug, Hegel, Falk, Welcker, Rotteck, Warnkönig, Bentham, Ahrens, Stahl, Mohl, természetesen csak legfőbb pontjaikban érintve, s az eltérő fogalmak részletes bírálata nélkül. Átmegy azután a jogtörvények ismertetésére, megkülönböztetve ezeket a természeti és erkölcsi törvényektől. A következő s legérdekesebb czikkek azokról az anyagi s alaki elvekről és szabályokról szólanak, melyek szerint el kell járni a törvényhozás magasztos feladatában, s a törvények forrásairól, kellékeiről s hatályairól, és a törvényhozás módjairól elmélkednek. Míg egyes részekben itt-ott a német tudósok abstract modorával is találkozunk, többnyire mégis, főleg a törvényhozásról szóló utóbbi czikkekben a jobbféle franczia s magyar iró meleg, virágzó előadásával s nyelvével ragad meg. Kedvelt tárgya felhevíti, az idegen uralom által ránk erőltetett, a nemzeti érzelmeket sértő vakmerő octroyálások s ideiglenes kísérletek emlékezete elkeseríti, s iró tollát a leglángolóbb ember és szabadságszeretet szelleme hatja át. Midőn például a nemzetben élő jogérzésről s jogszokásokról, és az ezeknek tartozott tiszteletről szól: midőn a *Zu viel regieren* gonosz rendszerét megbélyegzi, midőn a laza, meddő cosmopolitizmus ellenében a nemzetiség szem elől soha nem téveszthető érdekeit hangoztatja, a nélkül, hogy chauvinizmusba tévedne, s az általános emberi érdekek és a nemzeti sajátságok közt ama bölcs kiegyenlítési harmóniát tárgyalja, melynek fennállani kell, ha veszélyes túlságokba bukni nem akarunk.

Többek közt, a mindenbe szükség nélkül avatkozó törvényhozásról szólva így nyilatkozik: «Tenni és nem tenni! tenni ott, hol a jólét előmozdítása egyesekre, s az életviszonyok szabályozása a társadalomra nézve a közös erőt igénybe veszi; nem tenni ott, hol a személyi méltóság s az emberjogok az erőszak érintése alatt elmosódnának. A törvényhozás, mely e kettőt egyesíti, bizton megy nehéz feladatok elé; de szükséges, hogy e kettő közt kellő arány legyen, mert a végletek örvénybe vezetnek, a mindent felölelő munkásság

gyámkodóvá, a mindent engedő tétlenség hatalomtalanná tenné az államot; amaz kiskoruságba sülyesztené, az utóbbi fejetlenségre ragadná a polgárokat. A törvényhozás tevékenysége ott üdvös csak, hol egyesek erejét a czél nehézsége meghaladja. Az államnak az egyéni szabad mozgásba benyúlni, az egyesek helyett gondolkodni s cselekedni nem szabad. Az állam czélja a népek életczéljainak nem teljes átvételében, hanem csak előmozdításában áll. Még a jóakarat is terhünkre van, ha tolakodik; a tukmált segély, hol szükség nincs reá, lealázólag hat az emberméltóságra. S még nyomasztóbb a gyámkodás, mely a nagykorúság jogaiba s a jogilag és erkölcsileg magasztos egyéni érzelmekbe ütközik.» Példákat hoz föl a végletekre, melyeket mindenkor óvatosan kerülni kell, s egyik például a jóakaratában kegyetlen hagyatéki eljárást szabályozó törvényeket említi, élénk színekkel festve a kellemetlen érzelmeket, melyeket a gyászoló felekre a túlságos gyámkodás s avatkozás a veszteség sajgó fájdalmai közt kiméletlenül alkalmaz. Általános szabályul állítja fel, hogy a törvények a nemzet szükségleteivel kellő arányban legyenek, és se több, se kevesebb ne tétessék, mint a mennyit a nemzet életviszonyainak czélszerű rendezése minden adott időben követel, hogy a törvényhozás felesleges munkássága, a szerfeletti casuistika, a tankönyvbe s nem a törvénykönyvbe való dolgok mellőztessenek. Hivatkozik a túlságosan sok, felesleges törvény és rendelet káros hatására, milyenek özönével az osztrák ideiglenesség alatt elárasztattunk, melyek nagy részben csak kisérletképen hozattak be *ideiglenesen*, s ujra meg ujra ideiglenesen. Senki se állíthatja, hogy e törvényeket s rendeleteket minden változataikban ismerte volna, a nagybőség kizárta az alapos ismeretet, a feleslegesség s ideiglenes kisérletezés lehetetlenné tette a biróra nézve a teljes tájékozást, habozókká tette az itéleteket, megtévesztette a perlekedőket a jogútak követésében, s megingatta a törvények iránti bizalmat s tiszteletet a népben. Kiemeli azonban, hogy az ellenkező is veszélyes hiba lehet; ha t. i. a törvényhozás nem fedezi a valódi szükségleteket s üres, meztelen pontokat hagy fel, melyeket birói önkénynek kell pótolni. Szóval: minden alkalommal ajánlja, s igen bölcsen ajánlja a túlságok,

a végletek kikerülését, melyek kétségbeejtő helyzetbe sodorják a társadalmat.

A törvényhozás egy másik fontos feladatául tekinti, hogy a hosszadalmas és költséges perlekedés a lehetségig kikerültessék; a törvény jótékonysága első sorban a bajok megelőzésére, nem pedig azok orvoslására irányuljon, s a megelőző kiegyenlítés czélszerű módjaira lehető figyelem fordíttassék.

Legszebb s legmelegebben írt része e nagybecsű czikkeknek az, mely a cosmopolitizmust s a nemzetiséget, és az ezek közt szükséges arányt s harmóniát tárgyalja. A törvényhozás forrásai közt első helyen áll a nemzet öntudatában élő jog. A nemzeti irányt mellőzni sohasem szabad a törvényhozónak, de bölcsen egyeztetni kell azt az okszerű emberi haladás s a folytonosan fejlődő tudomány igényeivel, s kellő határt szabni úgy az igen is szűk egyéniségnek, vagyis önzésnek, mint az igen is tág és szétmálló világpolgári ábrándnak E megszorítást a legszentebb érdek, a haza és nemzetiség érdeke követeli. A szabadság, egyenlőség, haladás, civilisatió nagy eszméi világpolgári nézetekre vezetnek; de a színtelen, testetlen cosmopolitizmus nem akarja belátni, hogy van valami, a mi az egyénnél több, az emberiség egyeteménél szűkebb: a hon, a nemzetiség, melyet a törvényhozásnak mellőzni sohasem szabad. Az emberiség ugyanis, melyet az emberi jogegyenlőségnél fogva egységesnek tekintünk, fajcsoportokra oszlik; égalj, életmód, nyelv, szokások fontos tényezőkül lépnek fel; s a csoportok közt elválasztó kerítések, határok állanak fel, melyek a sajátságos nemzetiségeket képezik. Hol e tényezők közt eltérés van, eltérésnek kell lenni azok hatásai közt is. A nemzetiségek különbözősége különbözővé teszi a gondolkodást és cselekvésmódot; ezeknek jellege és iránya változó, tehát a jogérzet s a szokás is különféle. Ha ez így van, természetes, hogy az eredményeknek, a törvényeknek is a nemzeti különbözetek szerint kell módosulni. Quis graecos regeret latinis, latinos graecis moribus? A bölcs törvényhozás tehát mindig s mindenkor a nemzeti irányt kövesse, s oly törvény, mely ennek ellenére lép hatályba, a legszentebbet, a nemzetiséget, a nemzeti jogérzetet támadja meg.

Ha afféle (Bach-korszakbeli) idegen intézményeket akarnak erőszakolni a nemzetre, a szomorú eredmények kimaradhatatlanok; a nép daczczal és megvetéssel fordúl el mind attól, a mi jogérzetével, jogszokásaival ellenkezik. De (s ismét itt van a bölcs mérséklet) e nemzeti irány nem zárja ki, hogy a nemzet régi szokásaihoz ragaszkodás feltétlen s' ridegen visszautasító legyen, mert a nemzet is halad, fejlődik s tökéletesedik. A régi jó szokásokat azonban lehetőleg fenn kell tartani; nem minden mozgás vezet előre: az erőszak sohasem ér óhajtott eredményt, de a tisztult jogérzet lassankint áthat a népbe, az előítéletek elenyésznek. A törvényhozás dolga, a múltnak tudatával s a jelennek élénk érzetével hasonlítani, egyeztetni, nyomozni, különböztetni s azután itélni és bölcsen alkotni. S itt lép előtérbe a *politika*, mint a törvényhozás további lényeges kelléke.

Úgy hiszem, e néhány kivonatos mutatványban is fel van tűntetve Ökröss Codificatióról írt czikkeinek magasabb becse.

Írt még a közlöny első évi s ezt követő évekbeli számaiban más becses, különösen jogtörténeti értekezéseket is, nevezetesen: az 1843/4-diki országgyűlésről, melyekben különösen az ott tárgyalt büntető törvényjavaslat kimerítő s tanúlságos ismertetését adja; a Sanctio pragmaticáról kimerítőleg szóló 6 czikk, mely akkor épen időszerű volt; az 1792-iki budai koronázási ünnepély részletes leirása; értekezett továbbá a cholera idején kelt végrendeletekről, a megtartási jogról, a miniszteri felelősség, a szóbeliség s nyilvánosság, a közpolgári ügyekben való biztosítás, a főeskü, a területen-kivüliség stb. kérdéseiről; s ismertette a polgári törvénykezési rendtartást s annak vezéreszméit és indító okait.

A Jogtudományi Közlöny 1869-ben egyesűlt a dr. Dárday Sándor által szerkesztett «Jogtudományi Hetilap» czímű folyóirattal, ennek nagyobb s díszesebb alakját véve fel. Az egyesűlés idejében mind a két lap szerkesztője titkári hivatalt viselvén Horváth Boldizsár igazságügyminisztériumában, az egyesűlés főképen a miniszter felszólítására s tanácsára történt. Később Dárday Sándor társszerkesztő egymaga vitte

a derék lap vezetését, Ökröss azonban azontúl is hű munkatársa maradt a lapnak, bár abba, hivatalos teendői által nagyon el lévén foglalva, már kevesebbet írhatott.

* * *

1867-ben megalakult az alkotmányos magyar kormány. A szomorú korszak, mely a szabadelvű reformtörekvéseket egy időre ujból elnémította, a gátok, melyek a nemzeti munkásságot igen szűk határok közé szorították, eltűntek, elsepertettek; tér nyilt az alkotmányos haladásnak, a nemzeti felelős kormány gépezete élénk mozgásnak indult; a codificatió előtérbe lépett, s a tetterők munkásságának jórésze ide irányult; és mi, kik egy jobb kor reményét kebleinkben kialudni sohasem engedtük, megfogyva bár, de törve nem, jobb és szebb jövő küszöbére léptünk. Horvát Boldizsár az első, vagy Deák Ferencz 1848-diki minisztériumát is számítva, második magyar igazságügyminiszter (1867. febr. 13—1871. jún. 5.), kinek lánglelkét a legnemesebb törekvések, agyát a leggyökeresebb s az előrehaladt tudomány s külföldi előképek legmagasb színvonalán álló reformeszmék töltötték be, őszinte jó akarattal igyekezett a mondott eszmék megérlelése s kidolgozása végett a maga tárczája körül kitünő erőket gyüjteni munkás koszorúba. A körültekintő miniszter, felismervén Okrössben, ennek eddigi munkálkodása nyomán, a képzett szakember ritka tehetségét és szorgalmát, s különösen a codificatorban megkivántató tulajdonokat, meghívta őt, a már akkor ismert s úgy széles tudománya, mint nemes és tiszta jellemeért közbecsülésben részesülő jogtudóst, titkári minőségben, minisztériumába, s ott törvényelőkészítési teendőkkel bízta meg, s nemsokára osztálytanácsossá léptette elő, hol oly erőkkel mint Szilágyi Dezső, a mostani fényes tehetségü igazságügyminister, ki már akkor tarsolyában hordozá, mint Napoleon a jó káplárról szokta mondani, a biztos marsallbotot; Csemegi Károlylyal, a későbbi államtitkárral s a büntető törvénykönyv nagytudományu alkotójával, és Suhayda Jánossal, későbbi kúriai bíróval s termékeny jogi commentátorral együtt munkálkodott. Ott voltak még Horvát tanácsában csoportosítva, az említetteken kívül, Szabó Miklós

államtitkár, most a kir. kúria igen tisztelt elnöke, Halmossy Endre a telekkönyvi, Csillagh László s Tauffer Emil a börtönügyi reformok szenvedélyes búvárlói, s több, bár irodalommal nem foglalkozó, de nagytehetségű segédmunkás, kik a miniszter nagy reformeszméit kifejteni, megvitatni s formulázni segítettek; s ezek során a szerény, soha előtérbe nem tolakodó, de fáradhatatlanúl munkás, alapos gondolkozásával és szabatos, preciz s e mellett az ujabb codificatorok egynémelyikének erőltetett, homályos, magyartalan nyelvétől annyira elütő tősgyökeres magyar nyelvével a codificatióra kűlönösen hivatott, jellemére nézve pedig állhatatos, kitartó, a felvállalt munkát vallásos lelkiismeretességgel, s ha kell, egészségét is feláldozó szorgalommal teljesítő, puritán Ökröss Bálint.

A Horvát Boldizsár minisztersége alatt megjelent s életbe lépett ideiglenes perrendtartás (1868: 54-ik t.-cz.) formulázása, úgy a minisztérium kebelében, mint az országgyűlési bizottság tanácskozásai fonalán, melynek foruma elé a munkálat vitetett, főképen s majdnem kizárólag Ökröss Bálint munkája. Ő készítette annak jeles megokolását is. Midőn a javaslat, bár Ökrössnek nem tetsző módosításokkal, törvénynyé lett: a következő évben feldolgozta s nagyobb (456 lapra menő) munkába foglalva, összehasonlító és felvilágosító jegyzetekkel kísérve, Pfeiffer kiadásában közzé tette azt, e kitünő commentárral szaporítván eddigi nagyszámú s nagybecsű gyakorlati munkái tömegét. A ki a szöveget kisérő magyarázó s összehasonlító jegyzetek s idézetek százakra menő számát s tanulságos tartalmát áttekinti: bámulni fogja szerzőnek csodás szorgalmát, és az összehasonlító jogtudományban alapos jártasságát.

Nagy zaj volt akkorában a többet és jobbat, de a létezett viszonyok közt lehetetlent követelők részéről ez ideiglenes polgári perrendtartás ellen, a melyet egyébiránt, úgy a mint az az eredeti szövegen véghezvitt módosításokkal, toldásokkal s kihagyásokkal életbe lépett, nem lehet Horvát Boldizsár s az ő tanácsosai és közegei, nevezetesen Ökröss Bálint művének tekinteni. Igen sokan találkoztak akkor, kik e rögtönzött, ideiglenes, csupán a legfelötlőbb bajok orvoslá-

sát czélzó munkával, többféle s gyakran ellentétes szempontokból, megelégedve nem voltak. Én magam sem, Ökröss Bálint sem, s főképen maga a miniszter sem. Mert oly jogász vágyainak, ki ha nem is elérhetetlen ideálok után kapkodott, de a művelt külföldön már is fennálló s üdvösen működő rendszereket ismerte, természetesen nem felelhetett meg oly törvénykezés, mely a szóbeliség, közvetlenség s teljes és egész nyilvánosság elveire nem volt alapítva. Jól tudtuk mindnyájan, kiknek elméjét avas obscuritások fellegei el nem homályosították, hogy az anyagi igazság kiderítésének legbiztosabb módja s eszköze a szóbeli és közvetlen eljárás, s a sötétben tenyésző visszaélések és furfangos rabulistica legbiztosabb kiirtója a teljes nyilvánosság éltető napfénye. Nekünk is felhajnallott annyira, hogy, a korán szavaival élve, szemünk a fehér fonalat meg tudja különböztetni a feketétől. De az aggálynak, hogy a túlszigorúan bírálók eszményeit akkor még meg nem közelíthettük, hogy a tudomány legmagasb színvonalán álló végleges perrendet nem rögtönözhettünk, hogy nevezetesen a szóbeliség s közvetlenség és teljes nyilvánosság hármas üdvforrását még meg nem nyithattuk, oka egyszerűen abban feküdt, hogy egy egészen uj alapokra fektetett szerves egész először is több időt igényelt, mint a melylyel az uj minisztérium egyhamar rendelkezhetett, de az ily gyökeres átalakításhoz nagyobb előkészület, több új tényező előre bocsátott életbeléptetése, több előzetes kérdés megoldása volt szükséges, melyek hiányában tökéletesb s az eszményt jobban megközelítő törvénykezési rendet ám próbáljon teremteni az, a ki, hogy az akkori országgyülésen is már használt hasonlattal éljek, fehérvári bicskával akar Phidiás-szobrot faragni, vagy hogy még inkább találó hasonlatot használjak, szántatlan és műveletlen földbe akarna nemes magokat s veteményeket szórni és magát dús aratás hiú reményével kecsegtetni. Hogy magasabb színvonalon álló perrendtartást lehessen életbe léptetni: előre kelle bocsáttatni, ha nem is épen rendszeres büntető s polgári törvénykönyvek elkészítésének, mert a szóbeliség rendszere e nélkül is meghozhatja és másutt is meghozta áldásos eredményeit, de legalább a törvénykezés s közigazgatás elválasztásának, a biróságok s főleg az első

folyamodású biróságok szervezésének, a birói s ügyvédi tényezők gyökeres reformjának, a közjegyzőség perfogyasztó s a bíróságok nehéz feladatát tetemesen enyhítő intézménye életbe léptetésének stb. Mind ezt nem lehetett rögtönözve előteremteni: a törvénykezés észlelt bajai pedig oly égetők voltak, hogy azokat rögtön kellett orvosolni, s ha gyökeresen orvosolni azonnal nem lehetett, nem kellett-e legalább enyhíteni? Nem lett volna-e kötelességsértés a veszély nélkül további elhanyagolást nem tűrő sebeket minden orvoslás nélkűl hagyni abból az okból, hogy a gyökeres nagy műtét, kellő műszerek hiányában, azonnal meg nem történhetett? Mi, az akkori viszonyok közt, úgy hittük, hogy az ideiglenes perrendtartással, mely minden lehető javítást életbe akart léptetni, a minek életbeléptetése az akkor meglevő elemekkel s tényezőkkel lehetséges volt, s mely a végleges perrendtartásra fentartott üdvös elemeket nemcsak ki nem zárta, sőt azoknak útat nyitott, még jó darabig megélhetünk, és pedig tűrhetően megélhetünk akkorig, míg a megyék s első folyamodású biróságok rendezve lesznek, míg czélszerű, fokozatos szervezés útján oly bírói s ügyvédi kart képezhetünk, mely a szóbeli, közvetlen s nyilvános eljárásnak jobban megfelelhet, mint ez az akkoritól várható volt, vagy legalább az előkészítő téren némi előhaladó lépéseket tehetünk; mert aligha tagadhatná valaki, hogy korteskedés, nepotizmus, rokonság s komaság útján választott, politikai pártszellem s magánérdekek fészkéből kelt bíráink legnagyobb része nem volt alkalmas a gyors felfogást, a törvényekben nagy jártasságot s készséget, s magasb előadási, összegezési, itéletrögtönzési képességet igénylő szóbeli eljárásra, s akkori kevéssé iskolázott s nem eléggé képzett ügyvédeink nagy része is méltó aggodalomra adott okot, hogy a rabulisticában, szószaporításban s féktelenkedésben korlátozhatatlan lesz, s mind a két tényező, biró és ügyvéd, a különféle s egymást keresztül-kasúl járó törvények és rendeletek tarka, homályos tömkelegében gyorsan eligazodni nem tud.

Az irásbeli, közvetett eljárásnak szóbeli s közvetlen eljárássá átváltoztatása nem csupán külső forma-változtatás: az a dolog lényegének, a törvénykezés alapelvének s legmé-

lyebbre ható gyökereinek teljes átváltoztatása. Az irásbeli eljárásnál, hol a biró a felekkel nem érintkezik, fő dologgá lesz a formaság, mely gyakran megöli a valódi jogot; ellenben a szóbeli közvetlen eljárás czélja, hogy az anyagi jog s igazság lehetőleg kideríttessék, s a formális jognak fel ne áldoztassék. Ez valódi élethalálharcz a két ellentétes rendszer, a formális és a valódi materiális jog uralma között. Ez utóbbi azt követeli, hogy a tárgyaló biró folytonos, élénk érintkezésben legyen a felekkel, a védőkkel, a tanúkkal, korlátlanúl intézhessen teljes felvilágosításra vezető kérdéseket azokhoz, s mindaddig meg ne szűnjék az ügy földerítéséhez szükséges anyagot gyüjteni, míg itéletével tisztába nem jön. Ez a közvetlenség, mely egyedűl szóbeli eljárásnál lehetséges. Ez kizárja az úgynevezett eventualitás elméletét, s a balvéleményt, hogy: «quod non est in actis, non est in mundo»; kizárja azt, hogy a fölebbviteli bíróságoknál új bizonyítékok ne hozathassanak elő; czélja egyedűl: kideríteni a valót, az igazat, s e czélból félretenni minden pedans tekintetet az üres formákra, melyekről előbb az állíttatott, hogy «dant esse rei»; szerinte a felsőbb biró feladata nem az, hogy megitélje, vajjon az alsóbb birónak az acták szerint igaza van-e vagy nincs, hanem, hogy megitélje: vajjon a perlekedő félnek egyáltalában s valóban igaza van-e vagy nincs? Ily, az előbbiekkel ellentétes elvek érvényre emelése lévén a feladat, midőn a szóbeliség s közvetlenség rendszerét akarjuk életbe léptetni: könnyü átlátni, hogy ehhez czélszerű előkészületek, s más tényezők kellenek, mint a mikkel az irásbeliség országa rendelkezett. Míg a birákat a tömeg választotta, és pedig szigorú föltételek s qualifikácziók nélkűl: addig nem lehettek oly biráink, kiket a nehézkes formáktól fölmenteni, kikre a szóbeli eljárás szabad vezetését jó lelkiismerettel s az igazság kára nélkűl bízni lehetett volna; míg derüre borúra, és kellő megpróbáltatás nélkűl mindenki ügyvéddé lehetett: addig nem lehetett számítani oly jogvédekre, kikben a szóbeli eljárásnál megnyugodni lehetett volna, a mely mint említettem, magasabb tulajdonokat, mélyebb törvényismeretet, tiszta főt, logikát, világos nyelvet, előadásbeli ügyességet, rövidséget, korrektséget föltételez, s általában sokkal többet követel biró-

tól s ügyvédtől, mint az addig dívott eljárás. Végre, bár a szóbeliség s közvetetlenség rendszere, mint ezt a szervezett codexxel maig sem bíró Anglia s Francziaország példája is bizonyítja, mely utóbbi a szóbeliséget már a múlt század végén, a Napoleon-codexeket megelőzve, életbe léptette, nem múlhatatlanúl föltételezi rendes codexek létezését: mégis méltán adhatott aggodalomra okot, hogy nemcsak világos, rendszeres anyagi törvénycodexeink nem léteztek, hanem a sokféle, zűrzavaros törvényromok s rendeletek oly chaosza uralkodott, melyből csak nagy nehézségekkel lehetett kilábolni; addig pedig, míg Ariadne fonala ennyire szükséges volt biró s ügyvéd kezében, csakugyan alig lehetett a birótól elvárni, hogy rögtönözve, előleges hoszasb fontolgatás s a tarka, zavaros elemek gondos kombinálása nélkűl, alapos itéletet hozhasson. És azután a nyelvkérdés, ezen örökölt kórállapota sokféle fajtól lakott hazánknak, melyeket egybegyúrni annak idejében, midőn az lehetséges, sőt könnyű lett volna, elmulasztották az ennek szükségét nem érző arisztokrata-ősök, az ország akkori urai: s melylyel ugyancsak meggyűlt a bajunk akkor, midőn az ősi arisztokráczia helyét demokrata-alkotmány foglalta el, s a szavazók többsége az ország jókora részében nem magyar fajú, midőn a nemzetiségi láz kiütött, s a nemzetiség fanatizmus tárgya lett, mint egykor a vallás, e kényes és veszélyes nyelvkérdésnek végleges megoldása előtt lehetett-e a szóbeli eljárást életbe léptetni a nélkűl, hogy oly zűrzavarra ne adassék alkalom, mint a milyen Babel tornya építésénél lehetett? A bábeli zűrzavar pedig nem az a légkör, melyben az igazság, ez a tisztaság s világosság elemét kedvelő s a szenvedélyek tüzében meg nem élhető istenasszony jól érezheti magát.

Mindez akadályok s aggodalmak húsz év előtt, midőn az ideiglenes perrendtartás készült, egész súlylyal nehezedtek a véleményekre, s lehetetlenné tették még akkor az ideálok megközelítését. Ha tehát igazságtalan bírálói nem akarunk lenni Horvát Boldizsár miniszter akkori kényszer-eljárásának, a ki nemsokára azután alapvető törvényei által a birói függetlenséget, s egyszersmind felelősséget megteremtette, a közigazgatást a törvénykezéstől elválasztotta, a birósági s ügy-

védségi reformok s a közjegyzőség felállításának s a polgári és büntető törvénykönyvek megalkotásának előkészületeit megkezdte, s utódainak a legbecsesebb anyagokat adta át: nem szabad felejtenünk az imént felhozott szempontokat. A törvénykezési reform tárgyában összehívott enquete nagy többségének véleménye az volt, hogy nem lehet az óhajtott szóbeliség rendszerét rögtön életbe léptetni az említett akadályok miatt, melyek mint megannyi torlaszok, gátolák még akkor a magasabb színvonal megközelítését.

Ma már, sőt évek óta, az említett nehézségek nagy része megszűnt, s méltán kezdtük a szóbeliség s közvetlenség minden művelt népnél dívó rendszerének életbeléptetését, műveltségi reputátziónk s hitelünk érdekében, ismételve sürgetni. E rendszernek, mely mellett több évi visszaesés s a bátortalan conservatív irányzatnak a döntő körökben, s az országgyűlési jogi bizottságban is mutatkozó csüggesztő jelenségei után, végre az országgyűlés is határozottan nyilatkozott, melyet a jogászgyűlések, mint lényeges és elodázhatatlan reformot követeltek, melyet a kormányok évek óta igérgettek, de komolyan s erélyesen fel nem öleltek. Okröss Bálint egyik legbuzgóbb s legértelmesebb apostola volt. Akkoriban is bizonynyal nem rajta múlt, hogy az országgyűlési bizottság által revideált s a revisio közben keveset javított, sőt több pontjában megrontott munkálat tökéletesebb nem lehetett. Azután pedig, hosszasb ideig kihűlni látszott a meleg érdeklődés, mely a felelős nemzeti kormány felállítása utáni időben, a megindult szabad mozgalom első éveiben majdnem általános volt. A fennálló beteg rendszer hívei az intéző körökben évtizedekig gátolni tudták a szóbeliség életerős rendszerének behozatalát akkor is, midőn a szükséges előzmények nagy része már életbe lépett. Egyes hangok azonban folytonosan emelkedtek, s ezek leghatalmasabbjainak egyike volt az Ökröss Bálinté, ki a «törvénykezés reformját» ez alapon kidolgozta, s 1880-ban közrebocsátotta. Mint ő maga írja: «ott felejtve a missió helyén, a hová egykor, mint az első szóbeli perrend javaslatának előadója, állíttatott, folytonos egyenlőtlen harczban azokkal, kik a törvénykezés bajait egy-egy novellával vélték orvosolhatóknak, nem bátorítva még azoktól sem, kiket vele

a leszavazott ügy egy táborban egyesített, teljes elszigeteltségben, reménytelenül, de nyugodt resignatiójával a jó katonának, ki a zászló becsületeért tarthatatlan positión küzd és vérzik el»: így készítette el javaslatát.

Barátunk talán nagyon is sötét színben látta a dolgokat. A jogászgyűlések, a szaklapok s egyes jogi irók által folytonosan s erélyesen táplált mozgalom megtermette gyümölcseit. A képviselőház már 1880. ápril. 25-dikén tartott ülésében utasította az akkori igazságügyministert, hogy «a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság alapján életbe léptetendő polgári törvénykezési rendtartás elkészítésére, s a kir. tábla felosztására szükséges előmunkálatokat vegye foganatba.» S nagy és vigasztaló elégtételül szolgálhatott az ügy hű munkásának, Okröss Bálintnak, hogy a nehéz út egyengetéséhez, mely utóbb is, bár jól tudom, hogy nem erős kűzdelem nélkűl, diadalra vezet, egész tehetségével járult. S ha a szóbeliség s közvetlenség életerős rendszere, a jelen erélyes igazságügyi kormány szárnya alatt, végre le fogja győzni a mai élhetetlen rendszer uralmát: Ökröss Bálint neve kétségkívül azok közt fog említtetni, kik mint úttörők legtöbbet tettek a szóbeliség rendszere ellen szegülő előítéletek s balfogalmak felvilágosítására, az üdvös rendszer előnyeinek feltüntetésére s a nagy reform elfogadtatásának lehetségessé tételére.

Nem akarok itt bővebben bocsátkozni a hazai polgári törvénykezésre vonatkozó reformkísérletek történetébe, csak ki akartam emelni Ökrössnek e reformmunkálatok körűli érdemeit, melyeket a magyar jogélet történetének megirója, ha igazságos akar lenni, sohasem fog mellőzhetni.

A polgári törvénykezési perrendtartás első tervezete, mint említém, *ideiglenes* volt. Horvát Boldizsár ennek behozatala után azonnal munkába akarta venni, és pedig a szóbeliség s közvetlenség alapján, a *végleges* perrendtartást, s be sem várva az előbbi ideiglenes munkálat keresztül hatolását az országgyűlési tárgyalásokon, Ökrösst külföldre küldötte a szóbeliség rendszerének gyakorlati tanulmányozása czéljából. S ő kiment, figyelmesen, gondosan szemlélt, hasonlított, s komolyan fontolgatva gondolkodott a látottak és tapasztaltak felett. 1868. augusztus havában a bajor Pfalzba

utazott, hol a franczia perrendtartás, némi javító átdolgozással volt hatályban és Zweibrückenben, a tartomány székhelyén, töltött néhány hetet. 1870. évi ápril és május havát pedig Genfben, Mannheimban, Hannoverben és Kölnben töltötte, az uj genfi, bádeni, hannoveri s az ezeknek alapul szolgáló franczia eljárás tanulmányozása végett. E tanulmányútjai s lelkiismeretes megfigyelései eredményéről terjedelmes jelentéseket tett a miniszterhez. Ez alapokon már 1870-ben elkészítette javaslatának első tervezetét, melynek átvizsgálására a miniszter 1871. január 13-ára enquetet hívott össze. A nagybizottság egy szűkebb albizottságra ruházta át a megbízást. A munkálkodás azonban hosszabb időre elpihent. Midőn Horvát Boldizsár miniszter visszalépett, vele együtt a gyökeresb igazságügyi reformok, s ezek során a szóbeliség ügye is hosszabb időre letűntek a napirendről. Okröss Bálint azonban még azon túl is, egész a közjegyzőségek felállításáig, a minisztériumban maradván, feloldatlan kötelességének tartotta a megbízó miniszter által kitűzött szabadelvü irányban folytatni tovább is munkáját; ujra át meg átdolgozta a gyorsan készült eredeti javaslatot, s elkészítette az általános indokolást és a részletes, szakaszonkénti indokolásnak is nagyobb részét. A munka azonban, az igazságügyminiszteri tárcza más kezekre jutásával, elvesztette hivatalos jellegét, s azt, 1880-ban, csak mint saját magán-munkáját, öntötte abba az alakba, melyben megjelent; de egyszersmind kötelességet vélt leróni, mint előszavában mondja, az igazságügyi minisztérium törvénykészítési osztályának volt tagja minőségében.

A hosszabb pihentetés és alapos átdolgozások után megjelent nagy munka, dolgozatainak legjelesbike, az ő saját költségén, nagy becséhez képest kevés figyelmet gerjesztve jelent meg e czím alatt: «A törvénykezés reformja, a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság alapján; javaslatul a polgári perrendtartáshoz.» E 408 lapra terjedő munka Ökröss Bálint nevét a magyar codificatió történetében örökké fenn fogja tartani. Két részre oszlik. Első része az alap- és vezérelveket foglalja magában, s tárgyalja a legnagyobb alapossággal, az összehasonlító tudomány gazdag készületével, s egyszersmind ékes és erélyes nyelven. E rész a bevezetésen

s végszón kívül 31 fejezetből áll, melyekben a hazai s külföldi törvénykezés ismertetése után, a perrend általános kellékeit felállítva, az irásbeli rendszer hátrányait s a szóbeliség előnyeit kristálytiszta világossággal fejtegetve, az utóbbi rendszer ellen általában s különösen hazai viszonyaink szempontjából emelt vádakat s nehézségeket erélyesen czáfolva, átmegy a törvénykezési tényezők hatáskörére, az ügyvédi képviseletre, az eljárásra s annak minden mozzanatára, az előkészitő periratok kérdésére, az egyesség megkísérlésére, a királyi ügyész szerepkörére, a szóbeli tárgyalásra s birói határozathozatalra, az eljárás egyszerűsített módjaira, a bizonyítékokra, azok szabad bírálatára, a fölebbezés, semmiségi panasz és visszahelyezés perorvoslataira s a végrehajtás módjaira, a birósági szervezetre s hatóságra, mindenütt ismertetve s megvédve ellenvéleményekkel szemközt, a saját javaslatában elfogadott elveket s módozatokat, végre a javaslat rendszerének ismertetése s indokolására. A második rész pedig a formulázott polgári perrendtartási javaslatot tartalmazza, két könyvre s fejezetekre osztva. Itt minden egyes szakasznál gondosan idézi a külföldi (nevezetesen: német birodalmi, bajor, würtembergi, osztrák, genfi stb.) perrendtartások ama helyeit, melyekkel az illető szakasz egyezik, vagy melyekhez közel áll, a mivel igen jó szolgálatot tesz olvasóinak, kiknek nincs elég idejök az összehasonlító jogtudománynyal tüzetesebben foglalkodni. Teljes és rendszeres perrendtartást nyujt, a szóbeliség s közvetetlenség tiszta s hamisítatlan elveire fektetve azt. Messze vezetne itt a javaslat részletes ismertetésébe s méltánylásába, s más magyar jogtudósok hasonló tárgyú javaslataival való összehasonlításába bocsátkoznom, csak röviden jelzem, hogy Ökrössnek a valódi, az irásbeliség belefoltozott czafrangjaitól s a rendszert meghamisító reminiscentiáitól, melyeknek egyes elemei a németországi, különösen a hannoveri s badeni perrendekbe bőven fölvétettek, a lehetségig megtisztított szóbeliség kell; a franczia törvény rendszerét fogadja el, a szükséges javításokkal s módosításokkal; előkészítő iratokkal, melyek a felek közt, birói avatkozás nélkűl, cseréltetnek ki, de a visszaélések ellenében szükséges korlátozással; előadó alkalmazása nélkűl s az irásbeli nyilat-

kozatoknak csak segélyképeni megengedésével, úgy, hogy a birói itélet kizárólag a közvetlen, szóbeli előadásra alapíttassék; az ügyvédi segély szükségét s nélkülözhetlenségét állítja fel; a kir. ügyész meghallgatását nem zárja ki, de eltérőleg a franczia rendszertől, erős korlátozásnak veti alá; felebbezhetőnek nyilvánít minden ügyet, a legkisebbet is, egy felebbezésnél többet azonban egy ügyben sem enged, s a másodfoku bíró itéletét e szerint jogérvényesnek s végrehajthatónak mondja ki, s a tervezett semmitőszéket nem harmadik foknak, hanem egyedül a formasági kérdésekben határozó felülvizsgálati hatóságnak tekinti, s a semmiségi esetek közé a törvény téves magyarázatát, vagy helytelen alkalmazását, tekintettel jogviszonyaink még rendetlen állapotára, nem veszi fel. A bizonyítás tekintetében, a bizonyítás minden szokott módjait, s ezek során az esküt is, elfogadja; de a hannoveri rendszert, miszerint az eljárás két külön részre szakittatik, melyek egyike a bizonyítást foglalja magában, s a biró mindegyik perszakaszt külön itélettel zárja be, nem helyesli; a bizonyítékok szabad méltatása s mérlegezése, a birónak erre vonatkozó s meggyőződése függetlenségét biztosító souverain joga mellett hatalmas érvekkel lép fel.

Tudományos tekintetben legbecsesebbnek tartom az első rész ama fejezeteit, melyekben a nálunk még ma sem elég alaposan ismert szóbeli rendszer elveit s fényes előnyeit, az irásbeliség hátrányaival szemközt, összehasonlítva s birálva oly kimerítőleg ismerteti, hogy abban minden olvasója, még a nem jogász is, tanulságot s élvezetet fog találni. Felhasználja művében mindazt a gazdag ismeretkincset, melyet a legjelesb német és franczia irók: Bar, Endemann, Feuerbach, Mittermayer, Osterloh, Leonhardt, Bonnhard, Bähr, Plank, Wendt, Glaser, Schuster, Wetzel, s ismét: Montesquieu, Bellot, Boncenne, Bordeaux, Carré, Lavielle, Regnard, Beranger, Mayer, Seligmann, s a radikális angol Bentham e tárgyú nyilatkozataiból, a különféle, franczia, genfi, belga, hannoveri, badeni, bajor, szász, északnémet perrendtartások javaslatai s ezek indokolásából, és tanulmányi útain szerzett tapasztalásaiból merített. Hazai jogirodalmunk munkásai közől, kiknek legjelesbjei nyilatkoztak időről időre a törvénykezés e legfőbb életkér-

dése felől, egysem fejtette ki s védelmezte a szóbeliség rendszerét több alapossággal, találóbb érvekkel, talpra esettebb czáfolatokkal, s egyszersmind melegebb színeket használva, a lelkesültség több ihletével, mint Ökröss Bálint. A mi előadási módját s nyelvezetét illeti, a feldolgozásban szerencsés, érdekébresztő, stylje szabatos és választékos, fejtegetései világosak, helyenként megragadók a meggyőződés ereje s melegsége által; nemcsak tudós szakférfi olvashatja élvezettel, hanem minden művelt magyar, kit a törvénykezés ügye közelebbről vagy távolabbról érdekel.

E munka kiadása, melyet már a minisztériumból kilépése után, minden hivatalos bátorítás s támogatás nélkűl, saját költségén s a természetével ellenkező reklám doboló és trombitáló eszközeinek minden alkalmazása nélkűl, egész csendben eszközölt, tetemesb anyagi kárával járt s leverve hatott reá. Ezentúl már nem irt többé nagyobb jogi munkákat, s ha irt, inkább a szépirodalom mezején tett kisérleteket.

Idejét látta magára nézve, hogy levegőt változtasson, de nem úgy, mint számosan, kik nem nézik, hogy a levegő, melybe átlépnek, tisztább s lényüknek megfelelőbb-e, mint az előbbi, melyet elhagytak. A közjegyzői törvény (1874 : 35.) életbe lépte után, részint mivel tapasztalta, hogy a szellemét nagyon is megerőltető codificationális munkálatok idegrendszerét megtámadták, részint mivel korábban már egyszer viselt közjegyzői hivatalt, s a közjegyzőség tanulmányozására fordított lelkiismeretes törekvéseinek öntudata, s ama kiváló szerénysége mellett is benne élő önérzet, hogy személyes tulajdonainál fogva ez állás betöltésére magát elég alkalmasnak hitte, a minisztériumban viselt tanácsosi s így fényesebb állását egyik fővárosi közjegyzőséggel cserélte föl, s a lépcsőzeten nem feljebb kapaszkodva, hanem alább szállva, igen jól érezte magát, mert birt azon öntudattal, hogy az új, szerényebb pályán hasznos szolgálatokat tehet. Jól ismerte hivatását, mert Pauler miniszter a közjegyzői törvény tervének elkészítésével őt bizta meg, s a létrejött törvényben, melyet Perczel Béla miniszter terjesztett elő, Ökröss tervezéseinek érdemleges részéből igen sokat használtak föl.

1875-ben, a kir. közjegyzői intézmény most már törvényes, bár véleménye szerint nem kielégítő szervezése alkalmával, neveztetett ki budapesti VIII-dik kerületi kir. közjegyzővé, a már egykor Szentesen megkisérlett közjegyzői pályára lépve vissza, (elhagyva a minisztériumot, hol most már más hatalmak s részint más elvek is uralkodtak,) s e díszes és közhasznú hivatalát, melyet említett tulajdonainál, különösen szabatos, formulázásra s oklevélkészítésre alkalmatos logikus eszénél s nyelvénél fogva kiválóan hivatva volt, folyó 1889. január 5-dikén bekövetkezett haláláig viselte. Ő felsége a király őt ez alkalommal, kiváló érdemei legmagasabb elismeréseül, királyi tanácsossá is ki nevezte. A budapesti közjegyzői kamara pedig, az ország legelső közjegyzői testülete, melynek hatásköre a budapesti s pestvidéki törvényszékek területére terjed ki, első elnöke, Gorove Antal halála után, bizalmát benne összpontosítván, őt választotta elnökéül, s e díszes kitüntetést haláláig megtartotta.

A közjegyzői állás, helyesen megalkotva, egyike a legfontosabb s leghasznosabbaknak az államban. Felállítása egyik szükséges előzménye volt a törvénykezés gyökeres átalakításának, melynek bekövetkezését most már több bizalommal várjuk. A jogbiztossági állapotok javítására irányzott reformok közt kétségkívül egyik lényeges tényező a közjegyzői intézmény, melynek teendői körébe tartoznak: a közokiratok szabatos szerkesztése s általában a magánjog terén szükséges jogbiztossági állami előintézkedések. Kézzel fogható ennek hatása a perek megelőzésére, kevesbítésére, a hitel emelésére, a népben a gyarló, hosszadalmas, költséges és bizonytalan igazságszolgáltatás által elgyengült jogérzet felélesztésére és szilárdítására, s így közvetve a társadalmi rend támogatására. Ökröss, ki előtt folytonosan egy egészséges és virágzó jogállapot eszményképe lebegett, nagy kedvvel s előszeretettel vállalkozott e feladat reá eső részének teljesítésére. Tudta, érezte, hogy erre nálunk, hol a jogrendszer ismételt változásai, s az átkos ideiglenességek, a jogérzet nagyobb megrendülését s a perek nagyobb mértékben elszaporodását eredményezték, mint bárhol, nagyobb szükség van, mint bármely nemzetnél, mely kedvezőbb viszonyok közt él. Elfogadta

tehát az előbbi állásához hasonlítva, szerényebb, s jövedelmezés tekintetében is a kiszabott szűkebb hatáskör mellett nem sokat igérő hivatalt; bár eszménye a törvényben teljesen nem érvényesült. Utóda a budapesti ügyvédi kamara elnöki székében. Tokaji Nagy Lajos, a kamara közgyűlésében megemlékezve jeles elődének érdemeiről, így nyilatkozott felőle: «egyike volt a legmunkásabbaknak közöttünk, ki a törvény intentióit a gyakorlati jogéletben meghonosította s úgy az intézménynek, mint saját egyéniségének a köztiszteletet kivívta, a kartársi kötelékben szivélyes barát s az intézmény érdekeinek mindig hű és kitartó zászlósa volt. Érdemei s egyéniségének emlékezete köztünk elévülhetetlen.»

A jeles jogi szakiró s codificator érdemeit a M. T. Akadémia is elismerte s méltányolta, midőn őt 1868-diki nagygyűlésén levelező tagjai sorába fölvette. Székfoglalóját «*A törvénykezés reformjai*» czímű becses értekezéssel, 1868. deczember 14-én tartotta. A rövid (18 lapnyi), de tartalmas és zamatos értekezésben a perek kevesbítésére vezető megelőző intézkedéseket ismerteti s ajánlja. A perlekedést kizárni nem lehet, de a perek számát kevesbíteni lehet czélszerű rendszabályokkal. A törvénykezés javítása mulhatatlanúl szükséges azokra az esetekre, midőn a viszály kitör; de a kitörést megelőzni még eszélyesebb; a törvényhozás tehát ne tartsa elégnek gyógyszerek alkalmazását a már kifejlett betegségek orvoslására, hanem oda hasson, szabatos életrend által, hogy a kór be ne következzék; menjen vissza a kútfőhöz, vizsgálja okait az okozatnak, s keletkezésében előzze meg a bajt. Ily megelőző rendszabályok: a jó ügyvédi rendtartás, mint Lavielle mondja a franczia polg. törvénykezési eljárás feletti tanulmányában «a legjobb békebirósági hivatal egy tiszteletre méltó ügyvéd irodája, továbbá világos, szabatos törvények, melyek a különböző értelmezéseket kizárják, a kiegyeztetés előleges megkisérlése, nem a per birája által, a kit ettől a legfontosabb okok tiltanak el, hanem más erre rendelt kifogástalan közegek (békebiróságok) által, és pedig az eljárás megindítása előtt; — gondoskodás a szerződések, oklevelek, végrendeletek szabatos készítéséről, minden oly kóranyag mellőzésével, melyből a félreértés vagy rosszakrata

pereket fejleszt s e czélból hiteles helyekről és személyekről (közjegyzőkről) kiknek képessége s elfogulatlansága kezeskedjék a kötések szabályszerűségéről, az érdekek biztonságáról, s távol tartson minden bizonytalanságot s kétséget, mely veszélyezteti a nem eléggé óvatos felek jogait s táplálja a perlekedés ingerét. «Minthogy azonban perek, bármily megelőző intézkedések daczára, mégis lesznek: előadását «a perlekedés legjobb módjairól és javításáról» folytatni igérte; azonban ez igéretét csak sokkal később s nem is az Akadémiában, hanem nagy munkájanak kiadása által 1880-ban, de akkor azután úgy váltotta be, hogy e munka nem csak becses tartalmánál fogva a jogásznak, hanem szép nyelvénél s irályánál fogva az akadémikusnak is becsületére válik.

* * *

A tudós, művelt férfiú, mint magánember, a legszelídebb lelkületű, legemberségesebb emberek közé tartozott. Nem sértett soha senkit, gyöngéd és figyelmes volt mindenki irányában. Azonban, mint minden úgynevezett «öncsinálta» ember, ő is érezte s ismerte önbecsét, nem hallgatta el, sőt nyiltan és bátran kimondta önálló jogi s politikai véleményeit s hajlongásra, hizelgésre sohase alacsonyodott. A magára vállalt feladatokat mindig s minden irányban híven és becsületesen teljesítette; pontossága és lelkiismeretessége az őt ismerő körökben példabeszéd tárgyát képezte. A kötelességérzet ritka erénye annyira ki volt fejlődve lelkületében és szokásaiban, hogy aprólékos dolgokat is, miket más számba se vesz, komoly figyelemben részesített, állítván: «hogy minden kicsiség is alkatrésze lévén az egésznek, az egész csak úgy válhatik tökéletessé, ha a kevésbbé fontos részek is teljes összhangzásban vannak az egészszel.» Komolyan nyájas, valódi ősmagyar természet. A vendégszeretet egyik fő vonása. Bálint napját, mely születése és névnapja volt egyszerre, rendesen megünnepelte egyszerű vendégséggel, maga köré gyűjtvén barátai koszorúját. Ily ünnepély teljesen az ünnepelt gazda jellemének volt megfelelő. Előbbi években a gordonka (violoncello) négyes sohase maradt el, a későbbi időben. leánya halála után, csöndesebb, kevésbbé víg, de azért kedé-

lyes volt az ünnep, hol jóizű tréfák fűszerezték a szellemes társalgást.

A hatvanas években megnősülvén, megelégedett házas életet élt, mert ragaszkodó, hű élettársat nyert nejében. De családi élete még sem lehetett boldog, mert fiúgyermekeit már kis korukban elvesztette, leányát pedig, kit fölnevelt s férjhez is adott, férjhezmenetelének már második évében eltemette. Ez egyetlen, fölnevelt gyermeke képezte az atyának szeme fényét, legszebb örömét. El is követett mindent, hogy egyetlen leányának megadja mindazon föltételeket és eszközöket, melyek boldogságra vezethetnek; gondos nevelésben részesítette, nyelvekre, rajzra, zenére oktattatta, s nagy volt öröme, midőn látta, hogy a leánynak apjára valló, sokoldalú szellemi tehetsége mindezt megbirja. De hová lettek e szép remények? — testi alkata gyenge volt, s már élete 20-dik évében elragadta a tüdővész férje és szülői kebeléről. E gyászos haláleset magával vitte a szerető apa legfőbb örömét s reményét. Panasz ugyan a világ előtt nem jött ajkaira, némán tűrt és szenvedett. Hogy azonban kínos szenvedések emésztették életét, bizonyítja az iratai közt talált, mély fájdalmat lehelő kis vers:

Halottak napja kél a sirok ormán
A temetőbe én is kimegyek,
Hol könyeit ontja annyi bánatos szív
Illő, hogy köztük én is ott legyek
Oly gyakran jártam itt.

Ébredjetek alvó kicsinyeim!
Csak addig, míg elsírom könyeim,
S aztán a vándorúton
Ismét tovább megyek stb.

Leánya elvesztése testi s lelki erejét megtörte. Ez idő óta roskadozni kezdett, s egészsége ama látható s mindenben érezhető hanyatlásnak indúlt, mely a haláltusában végződött. Élete elhidegült, fázni kezdett, mint annyi mások, az élet vége felé, a csapások dermesztő súlya alatt. Sejtette közel halálát, s ennek minden e korbeli följegyzé-

seiben, verstöredékeiben kifejezést adott. — Igyekezett azonban magát fentartani, betegségét legyőzni, míg csak lehetett, s a múlt emlékeiből meríteni cseppeket, melyek a szivet nyugtatják, a kedélyt melegítik. A munkában keresett vigasztalást, vagy legalább némi feledést s enyhülést. Különösen pedig, közjegyzői komoly és súlyos teendői mellett, melyeket az utóbbi időkben inkább másokra bízott, szépirodalmi munkásságra is talált időt s vissza-visszatért a kertbe, melyet már fiatal korában, az ötvenes évek elején, sikeresen művelt, mint az akkori lapok, különösen a Császár Ferencz által szerkesztett «Családi kör» belső munkatársa, hová beszélyeket s novellákat írt vagy fordított. Szeretete a szépirodalom iránt utóbbi életéveiben ismét föléledt s oly erővel, hogy, noha terhes hivatalos dolgaitól csak kapkodnia kellett hozzá a perczeket, megírta «*Czinka Panna*» czímű színművét, mely 1887-ben nyomtatásban is megjelent, miután előbb, 1886. deczember 28-dikán, a szerző jelenlétében, Kolozsvárt s több vidéki színpadon is előadatott. Egész történetirói gonddal s alapos kutatások után fogott a felföldi magyar nagy urak e páratlan tehetségű udvari hegedűsének, «kit sajóvölgyi lakhelyéről húszharmincz mértföld távolába hordott ünnepélyeihez a főnemesség», a kortársai által csodálva szeretett, számos költeményben dicsőített czigánynőnek életéből egy epizód színpadi feldolgozásához. Hogy biztos adatokat szerezzen czéljára, lelkiismeretesen kutatott, levelezett, sőt Gömörmegyébe is elutazott, hol a XVIII-ik század elején született, s 1772-ben elhalt Czinka Panna egykor a Sajó partján, jóltevője s neveltetője, Lányi földes úr által számára épített házban, s nyári időben idylli sátor árnya alatt lakott férjével, a banda gordonkásával s gyermekeivel.

A színmű bevezetésében megírja hősnője életrajzát, a mennyire azt fenmaradt adatokból összeállíthatá, felmutatja a tiszteletére írt s a Czinka Panna emléke iránt szinte érdeklődő Székely József által magyarra fordított költeményeket; ismerteti külső alakját, elragadó művészi s zeneszerzői, a sajátságos czigányzenében korszakot alkotó tehetségét. A ma már világszerte ismert, a magyar kedélyre mindörökké villanyozva ható Rákóczy-nótát, melynek eredete felől ekkorig

nem tudtak tisztába jönni, melyet Szirmay Antal s utána többen Barna Mihály nevű czigánynak, Rákóczy udvari zenészének tulajdonítottak, Ökröss Bálint, helybeli traditió s hiteles jegyzetek alapján Czinka Panna szerzeményének állítja. «Ha semmi mást nem ír vala», ugymond, «mint ezt az egyet, a mi Rákóczynkat, ércznél maradandóbb emléket állított nevének s nemének. Az epochális kuruczéneket, helyesebben ábrándot, a múlt század hagyta örökűl reánk, s ebből csinált később Ruzsicska indulót, melyet azután világszerte ismert alakjában Liszt Ferencz írt át. Mi bűvös alkotás! Minden emberi fül által megértett kifejezése a honfibúnak, a harczi tűznek! Sebzett oroszlán hangja, melyben fájdalom szól s rettenetes harag».

Czinka Panna fenmaradt dalai, régiebbekkel váltakozva, szerepelnek a színműben, mely sajátságos eredetiségével, zamatos magyar nyelvével, majd magasan szárnyaló lyrai, majd népies elemeket vegyítve, kétség kívül igen érdekes alkotás. Az idealizált szép czigányleányt, gyermekded fiatalsága egész bájában lépteti fel; az elkényeztetett, az ünnepelt, hizelgéssel körülvett, kora költői által Orfeának nevezett, művészetéért rajongó, költői természetü szép gyermeket hiuságának s nemesb hajlamainak küzdelmei közt állítja elő, ki, midőn grófnévá lehetne, végre is a vele egy faju Miklóshoz, hű és kitartó fiatal szeretőjéhez ragaszkodik, s kedves Amati-féle hegedűjét tartja meg egyetlen kincseül. E habozó küzdelem, s végre az erény és művészi hajlam győzelme a nagyzási vágy s hiuság csábjai felett képezi a színműben a meglehetősen sovány drámai elemet. Bejátszanak a drámai bonyodalomba a Rákóczy szabadságharcz reminiscentiái; átzengenek a Rákóczy-nóta lelket rázó dallamai, melyeknek harsogása mellett végzi be a múltban s jövőben élő, álmodozó Andor, a vén kurucz, elzüllött életét; a «Hajh Rákóczy» «Bercsényi» s egyéb ismert kuruczdalok, s Czinka Panna saját szebbnél szebb szerzeményei, a Cserebogár, A hűtlen szerető, Elmúlt az ősz, Vékony deszka kerítés stb. A dalszövegeket legnagyobb részben maga Ökröss Bálint írta, mert régibb szövegekből keveset használhatott, mint maga mondja, részint azért, mivel a dalok nagy részének nincs, talán nem is volt szövege,

részint mert a dalok szövegét a szinmű tartalmával kellett összefüggésbe hoznia. «Szemérmesen jelennek meg» úgymond, «egyszerű régiségükben, a mai napság kultivált kintornák között. Aggódik, mint Aranynál a vén Toldy, midőn az udvarhoz készül, mondván: Oh én vén szakállam, hivatlan vendégem! tán meg is csufolnak itt az ifjak engem!» Ökröss itt egészen bele élte magát a kuruczvilág szellemébe, emlékezéseibe, s Czinka Pannáját, kedvenczét, nem is képzelhette ily régi dalok kísérete nélkűl.

De legyen elég ennyi mai megemlékezésünk tárgyának e sajátságos, eredeti, minden mástól elütő kisérletéről.

Iratai közt találtatott még több tervezett színmű, nevezetesen: a Csermák és Lavota neveit viselő színművek vázlata, s egy «*Szegény legény*» czímű megkezdett színmű töredéke. Látszik, hogy utolsó éveiben folyton költői alkotásokon járt az esze, s különös előszeretettel kutatta, maga is kedvteléssel űzvén a zenét gordonkája húrjain, a régi nemzeti magyar zene hírneves művelőinek életét, jellemét s viselt dolgait. Sőt barátai emlékeznek, hogy a római korból merített kész drámája is volt a boldogúltnak, mely azonban nem találtatott. Minthogy könyvtárát a debreczeni főiskolának, mint hálás fiú nevelő anyjának, hagyományozta: nem lehetetlen, hogy ez említett dráma, ha netalán már bekötve s többi könyvei közé elhelyezve volt, ezekkel együtt oda jutott; s kivánatos, hogyha ott lenne, el ne veszszen s napfényre kerüljön. Ugyancsak hátrahagyott iratai során találtak özvegye s barátai több költeményt, csak félig-meddig kidolgozva, részint csak töredékekben s vázlatokban, melyek egynémelyike jeles költői tehetségre vall. E töredékek, majdnem kivétel nélkül, mély melancholiát lehellnek. Egyikben erőltetve mulatni akar. «Húzd még egyszer azt a nótát, adta czigánya, szaporán» így kiált fel, — ide azt a serleget, én, ha búm van kaczagok, s a bút, panaszt ez öbölbe temetem. Azért vagyok oly víg, mert sejtem, hogy nem sokáig kell már várnom a vég perczre. Mind csak az enyészet, a hervadás képei veszik körül. Egy másik töredékben panaszolja, hogy későn jő a múzsa látogatása, midőn az ősz már végét járja s a sárga levelek hullanak. A virágok szépe rég elhervadt már: mit

hozhatna a múzsa a hideg, fagyos földről színest és illatost? Hullott virág, hervadt levél az enyészet jelei. Mennyit futottam előbb utánuk, s nem nyilt számomra egyetlen virág sem; leszedték mások, s a mit ott hagytak, az már hervadt volt. De jó lesz halott-koszorúnak, mely megilleti enyészetemet. Csak azt ne felejtsétek elmondani rólam, hogy menynyire szerettem a virágot, melynek szine s illata van!» — Közben-közben azonban pompás húmor is jelentkezik, s p. o. kitünő szatirai éllel gyönyörködtet az a verse, melyben egy szegény vad poéta szomorú históriája adatik elő, a ki végre egy ütött-kopott szinésznővel lép igen mulatságos szívfrigyre, s a gyermekek szaporodásával végre felcsap diurnistának. Egy másik szép töredékében, mely a szomoru években keletkezett, a lelkében élő Petőfi-kultusznak ad élénk kifejezést.

Rég pihensz már, Meddig várjunk
Lantod bűvös dallamára?
Énekelj bort és szerelmet,
Hogy mulassunk valahára.

A költő pedig felel:

Boldogok ti! a vulkánon
A kik őrült tánczra keltek!
Dallanék bár, énekemre
Korcsok! többé nem figyeltek.
Mert a dalban villámai
Csattognának haragomnak.
stb.

Ökröss Bálint valóban két ember volt. Szigorú formák, s ezek szerint készült szerződések s végrendeletek prózai szerkesztője a piaczon s az irodában; ősi dicsőségért, a jövő fényes álomképeiért, virágok s csillagokért rajongó költői s idealista természet házi tűzhelyénél, szive legbensőbb életében. Ama nélkül üres lett volna erszénye, kényelmetlen az élete, lehetetlenekké téve nemes kedvtelései: zene, kép és könyvtár, vendégszeretet, kert, virág és gyümölcs; e nélkül üres, sívár lett volna, gazdagság s bőség mellett is, kedélyélete. Külön-külön is egész ember lett volna: együttvéve összes tulajdonait, a tökéletest megközelítő ember volt.

Közeledjünk sírjához, melybe ez a nemes, valódi ős-

magyar egyéniség, méltó fájdalmunkra, az emberi élet s munkásság végső határán még jóval innen, testben-lélekben megtörve, temetkezett.

Betegeskedése a hivatalos működéstől való végleges visszavonulás eszméjét s óhajtását már régebben érlelte nála. «Magányba térek», ezt találtam irott jegyzetei közt, «a küzdelem kifárasztott, pihennem majd oly jól esik. Nem is hagyom el többé. Sohasem volt éles könyököm; mit is keresnék itt? Csendesen fogok álmadozni arról, mi jobb lesz, ha többé nem leszek». S ha arra gondolt, mit tegyen majd visszavonultságában, mindenkor a mezei gazdálkodás s kertészkedés szándékában találta megnyugvását, melynek szépségéről s a független ember méltóságához illő magas értékéről sokszor és sokat beszélt; ez iránt érzett élénk kedvet, mondhatni szenvedélyt, s ezt tekintette irodalmi foglalkozással összekötve, munkás élete méltó betetőzésének. Birtokot keresett megvételre, de megelégedésére valót egyhamar nem talált; később pedig, midőn a betegség előhaladása testi erejét nagyobb mértékben elgyengítette, orvosa tanácsa szerint is, kénytelen volt lemondani kedvencz eszméjéről, melynek többé meg nem felelhetett. Hogy azonban mégis, bármi kis mérvben gazdálkodást folytathasson, Vácz városában vett házat és szőlőt. Ott akarta leélni hátralevő éveit. Választott Tusculánumát csakugyan kedvencz tervei szerint kezdte átalakítani. Volt ott nagy, üveges verandája, melyet télire virágos házzá volt fölszerelendő. «Itt, mondá jámbor ábrándozással, a virágok színpompája s illatárja között a gondolatok is élénkebb színezetüek, s az eszmék illatosabbak lesznek». Ott volt elhelyezendő kedvencz könyveit: Shaksperet, Vörösmartyt, Aranyt, Flammariont, hogy azoktól s virágaitól legyen környezve munka közben.

Szívesen mutogatta mindezt barátainak ott a helyszínén, gyermekdeden gyönyörködött kis kertjében, annak minden egyes fájában, bokrában, s fiatal növényében. Senki se tudta jobban, melegebben élvezni sajátját, kertének minden egyes virágszirmát, minden bimbóját s gyümölcsét, mint e komoly ember, ki élete végén teljesen átadta magát ez apró — sokak szemében gyermekesnek látszó — örömeknek.

Mindezt azonban — sajnos — csak a jövőt elébe festő képzeletében élvezhette, mert mire váczi kis fészke teljesen rendbe jött s elkészült, ő maga az örök nyugalom kertjének lett állandó lakója. Korunkban, midőn a nagy tömeg mindenek felett csak arra irányozza törekvését, hogy anyagi hasznot s nyereséget szerezzen, s e miatt kicsinyli s mellőzi az élet eszményiesb érdekeit: ő, a sokoldalú műveltséggel biró férfiu, nem elégedett meg csupán azzal, a mit az anyagi jólét nyujt, hanem folyton, egész életén át nemes szomjat érzett a magasb értékü kincsek után, melyek az örökszép s örökigaznak, ez elválhatlan ikertestvéreknek forrásaiból erednek.

Ne felejtsük el a szerény, de hasznos férfiu tiszteletre méltó nevét. Az egyszerü nép fia, tudományos munkássága nagy terjedelmét s egyszersmind magas belértékét tekintve, a jogtudomány aristokratája lett, a szó legnemesb értelmében s ha a zajtalan munkásság eredményeit igazságosan méltányolva mérlegeljük, melyet ő mint jogtudományi iró és codificator, évek hosszabb során s ernyedetlen szorgalommal kifejtett, e szerény s kitüntetést soha nem kereső ember, a nagyobbak, — jelleme tisztaságát és gyengédségét tekintve pedig, a legjobbak sorába fog mindenha számíttatni. Minden nemzedék tartozik teljesíteni saját, a sors és viszonyok által kiszabott kötelességét s bevégezni saját munkáját; ő híven s becsületesen teljesítette a maga részét.